

Т.В. Яхонтова,
кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет)

РИТОРИЧНІ ТА МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ СТАТТЯХ

Стаття присвячена розгляду і порівнянню риторичних стратегій аргументації та деяких вербальних засобів їх текстового втілення в описах результатів досліджень у сучасних англомовних наукових статтях з прикладної математики та прикладної лінгвістики.

Журнальна стаття є "королевою" наукової комунікації, провідним жанром наукового дискурсу, що є цінним як саме по собі, так і завдяки своїй конструктивній ролі у побудові "більших" жанрів, наприклад, монографій та дисертацій. Перед тим як здобути свій високий статус, наукова стаття пройшла певну еволюцію та внутрішньожанрове розшарування, яке закономірно відобразило стратифікацію наукового знання, диверсифікацію шляхів та способів його представлення.

Хоча на даний час варіативність сучасної англомовної наукової статті є доволі значною [1], за рівнем частотності використання вирізняється такий її провідний вид, як стаття-звіт про проведене конкретне дослідження. По суті, це є варіант "класичної" науково-експериментальної природничої статті, що розповсюдився в інших дисциплінах під загальною англомовною назвою research report. Для нього характерна стандартизована внутрішня організаційна схема "вступ-методи-результати-обговорення-висновки", яка у процесі свого історичного розвитку набула доволі жорсткої регламентації (підтриманої й керованої вимогами наукових журналів). На сьогодні жанром статті-звіту про конкретне дослідження послуговуються всі наукові спільноти незалежно від своєї дисциплінарної або національної приналежності.

Слід зазначити, що окремі риси та елементи статей-звітів, а також їхні загальні характеристики вже неодноразово ставали об'єктом дослідницької уваги українських та зарубіжних філологів у різний час [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Водночас, такий традиційний підрозділ статті, як секція "Результати", ще не ставав об'єктом порівняльних досліджень, які б змогли показати специфіку текстової імплементації цієї важливої структурно-сислової частини у різних наукових галузях. Отже, метою цього дослідження є зіставний лінгвориторичний аналіз секцій "Результати" англомовних статей з двох різних за своєю загальною ідеологією та методологією дисциплін – прикладної математики і прикладної лінгвістики, яких, однак, частково об'єднує спільна спрямованість до застосування теоретичного знання у практичних цілях та орієнтація на проведення конкретних досліджень. Аналіз було проведено на матеріалі 30 математичних та 30 лінгвістичних статей, написаних носіями англійської мови та опублікованих у високореєтингових міжнародних журналах відповідного тематичного профілю у 1995-2004 роках.

Як відомо, секції наукових статей "Результати" представляють дані або інформацію, отриману у ході дослідницького процесу шляхом її безпосередньої демонстрації, пояснення та принаймні часткового тлумачення. Хоча "класична" композиційна структура англомовної статті передбачає формальну демаркацію між результатами та їх обговоренням, у реальності перші рідко з'являються у суто фактуальному вигляді, тому що автори часто заздалегідь передбачають можливі питання або зауваження з боку реципієнтів і прагнуть випередити їх наведенням відповідних пояснень та коментарів. Крім того, результати і відповідна дискусія можуть часто з'являтися як одна структурна частина, найчастіше під спільною назвою "Обговорення", що свідчить про варіативність формально-текстової дистрибуції представленого у статтях нового знання [6: 171]. Отже, не дивно, що філологи-інтерпретатори секцій "Результати" часто вказують на наявність елементів обговорення та коментарю у їх риторичній структурі [2: 6-7]. Наприклад, Л. М. Кім [2] зазначає, що описи результатів досліджень у франкомовних медичних статтях розпадаються на такі окремі теми, як аналіз та обговорення отриманих даних, їх розгляд, пояснення, порівняння, оцінка.

Відому модель риторичної структури секцій "Результати" в англомовних наукових статтях запропонували Р. Вайсбергер та С. Букер [7]. На основі проведеного аналізу вони виділили у них три функціонально-семантичні текстові блоки, або, за їхніми термінами, "три базові елементи інформації": 1) місцезнаходження даних у тексті (наприклад, у таблиці, рисунку і т. д.); 2) презентація найважливіших результатів; 3) їх коментування [7: 138]. Така інтерпретація композиційної організації результатів охоплює всі найважливіші моменти, які в ідеалі мали б бути присутніми у відповідних секціях статей.

Водночас, аналіз досліджуваних текстів показав, що така модель риторичної структури не завжди відповідає особливостям функціонально-сислової побудови секцій "Результати" у двох дисциплінах, які розглядаються. Тут можна спостерігати дещо інші закономірності, що проявляють себе як у тих частинах, що мають експліцитні формальні межі (а їх є 27% у математичному субкорпусі та 40% у лінгвістичному масиві), так і у тих випадках, де презентація результатів "розчинена" в інших структурних частинах статей і фактично поєднана з обговоренням. Остання особливість композиційної побудови притаманна певній кількості математичних текстів, що, очевидно, пов'язано зі специфікою їхнього наукового змісту та характером і стилем журналів, в яких вони опубліковані. Разом з тим в обох корпусах проявляються тенденції до однакової риторичної структури презентації результатів, що має такі функціонально-

семантичні текстові блоки: 1) підсумок мети, методу та процедури дослідження; 2) місцезнаходження (показ) отриманих результатів у тексті статті; 3) їх коментоване представлення.

Вивчення кількісного розподілу блоків у текстах аналізованого корпусу показало, що перший блок – "підсумок дослідження" – наявний у 43% математичних текстів та 37% статей з прикладної лінгвістики. Другий блок – "місцезнаходження результатів у тексті" – присутній в усіх математичних статтях та 63% лінгвістичних текстів. Хоча можна було заздалегідь припустити, що цей функціонально-смысловий елемент повинен бути характерним саме для праць з прикладної математики, де засоби унаочнення відіграють важливу роль, його досить частотна поява у лінгвістичних текстах (63%) свідчить про те, що візуалізація отриманих даних нині посідає чільне місце і в такій гуманітарній дисципліні, як прикладне мовознавство. Щодо третього блоку "коментування результатів", то він трапляється в усіх без винятків статтях аналізованого корпусу. Відразу ж слід зазначити, що це є цілком закономірним з огляду на те, що презентація нового знання є головною метою і внутрішнім структурним компонентом кожної наукової статті-звіту про проведене конкретне дослідження.

Отже, в аналізованих статтях лише перший функціонально-текстовий блок виглядає ймовірносним, факультативним компонентом, який, проте, має свої помітні функціональні особливості. Так, він займає текстово виразну позицію на початку секцій або представлення результатів у межах інших структурних частин статей, наприклад:

- 1) Підсумок, мета This Section is concerned with the numerical solution of Eqs. (3.3) and (3.4). Метод The numerical results were obtained by using the Newton-Raphson method with the two constants in these equations chosen to be $\alpha = 0.779$, $\gamma = 1.46$ [Acta Mechanica 1995: 66].
- 2) Підсумок, мета The results of the moves analysis will be the major focus of this section. Процедура і структура They will be discussed in two parts. ... Following the analysis of the texts and interviews, information related to processes and styles of writing will be briefly discussed [Text 2000: 11].

По суті, обидва уривки є варіантами невеликих вступів до секції "Результати", спрямованих на експліцитну допомогу читачеві, адже шляхом стислого дедуктивного окреслення мети праці, методів її реалізації та подальшого змісту вони сприяють кращому розумінню тексту, зосереджують увагу реципієнтів на головних моментах, в адекватній рецепції яких зацікавлений автор статті. Окрім того, тут, напевно, діє і чинник текстового об'єму; оскільки описи результатів у статтях є досить довгими, наявність вступу-підсумку організує читачке сприйняття, налаштовує його на поступове, детальне ознайомлення з пропонованими результатами.

Таку ж саму комунікативну мету переслідує і другий блок, виявлений у досліджуваних текстах, – "місцезнаходження результатів у тексті статті". Він у більшості випадків складається з одного, досить стандартизованого у мовному плані речення, яке скеровує читача до візуального засобу – таблиці, рисунка, графіка, що представляє в узагальненій формі отримані результати, наприклад:

- 3) Figure 3 illustrates the time dependence of the functions E_1 and E_2 ... [Journal of Engineering Mathematics 1999: 293];
- 4) Tables 1-7 present the quantitative results for corporate culture ... [English for Specific Purposes 1998: 286].

Характерною рисою цих фраз-блоків є використання часу Simple Present, що створює ефект присутності темпорального простору, спільного для адресанта та адресата, тим самим активніше залучаючи останнього до ознайомлення з результатами дослідження та їх обговорення.

Під час текстового розгортання третього блоку здійснюється інший вплив на читача; зокрема, його переконують у валідності, новизні, важливості отриманих даних, що досягається у процесі коментування за допомогою різних риторичних прийомів, часто в неординарних комбінаціях. Так, у досліджуваному корпусі статей виявлені такі стратегії, як: 1) загальне пояснення результатів; 2) додаткове з'ясування теоретичних моментів дослідження; 3) констатація валідності або доброї узгодженості даних; 4) визнання їх обмежень; 5) порівняння результатів з одержаними у попередніх дослідженнях; 6) наголошування на особливо цікавих результатах; 7) загальні висновки про їх теоретичне значення або застосовність; 8) формулювання рекомендацій щодо проведення подальших досліджень.

У різних статтях корпусу вживаються не всі, а деякі з цих стратегій, часто у різноманітній сполучуваності, наприклад, такі, як у текстовому фрагменті статті з прикладної математики:

- 5) Підтвердження очікувань As expected, the HDQ method gives exact frequencies up to order $(N - 1)$ for an SS-SS beam. Порівняння з іншими результатами Equally good results up to the same order are obtained for the beams with the other boundary conditions.

Загальний висновок One can conclude that the HDQ method is more efficient than the ordinary DQ method in the flexural vibration analysis involving high order frequencies [Acta Mechanica 1995: 89].

Коментування результатів здійснюється тут шляхом підтвердження їх узгодженості з попередніми очікуваннями, порівнянням з іншими даними та загальним висновком про ефективність застосованого методу. Не можна тут не помітити позитивної самооцінки одержаних результатів, яка реалізується цілком експліцитно, за допомогою меліоративної лексики.

В аналізованих математичних текстах можна спостерігати й інші особливості мовної організації представлення результатів, які риторично підсилюють позиції авторів. Так, наприклад, звертає на себе увагу використання фрази "It is clear" в інтерпретаціях отриманих даних у переважній більшості текстів, частий повтор якої наголошує на спільних пресупозиціях та інтелектуальних здібностях адресанта та адресата і тим самим сприяє залученню останнього на бік автора. Подібний ефект створює також і вживання часу Simple Present, який психологічно зближує реципієнта тексту та його автора, створює паритетну комунікативну зону, в якій учасники беруть рівноправну участь в обговоренні результатів дослідження.

Цікаво, що у текстах з прикладної лінгвістики спостерігаються як такі ж самі, так і дещо відмінні риторичні і мовні тенденції. Розглянемо, наприклад, такий опис одержаних результатів в одній із статей:

6) Пояснення результатів The gains made by the experimental group were significantly greater than the gains made by the comparison group ($t = 2.269$, $df = 38$, $p < 0.025$).

Наголошення на особливому результаті Perhaps, the most important and impressive finding of the study is the clear improvement in attitude shown by the experimental students. ...

Порівняння з попередніми даними The clear gains made by the experimental group are quite consistent with previous reports of the positive effect of extensive reading on second language acquirers. ^{Визнання обмежень} Taken in isolation, however, these results of this study are, at best, suggestive. ... [System 1997: 93].

Ця презентація результатів включає пояснення з виділенням особливо цікавих даних, порівняння з попередніми дослідженнями та визнання обмежень, пов'язаних із застосованою методикою. Тут можна також спостерігати позитивну оцінку власного дослідження та експліцитне виділення одного з отриманих результатів, яку реалізують евалюативні прикметники important та impressive у найвищому ступені порівняння, а також clear і consistent. Відмінним тут (як і, зрештою, в усіх інших текстах лінгвістичного субкорпусу) є вживання часу присудків у деяких реченнях, а саме Simple Past, що, очевидно, пов'язано із загальними особливостями змісту статей у двох дисциплінах. Так, у математичних текстах читач повинен брати безпосередню інтелектуальну участь у розв'язуванні запропонованої автором задачі, уважно слідкувати за ходом доведення для того, щоб адекватно зрозуміти науковий зміст статті. Теперішній час відіграє тут роль засобу залучення й утримання реципієнта в аргументативному процесі, яким керує автор праці.

Іншу ситуацію можна спостерігати у статтях з прикладної лінгвістики, де результати здобувають не у ході ментальних операцій, а одержують унаслідок проведення спостережень, опитувань або конкретного текстового аналізу до написання статті. Їх темпоральна віддаленість від читача не приховується, як у математичних текстах, а, навпаки, стає експліцитною завдяки використанню минулого часу. Водночас Simple Past комбінується у лінгвістичних текстах із застосуванням теперішнього часу, який з'являється у прагматично важливі для автора моменти, наприклад, при проголошенні місцезнаходження даних у тексті, представленні особливо цікавого результату або при зіставленні отриманої та вже існуючої наукової інформації.

Характерною ознакою секцій "Результати" як у математичних, так і в лінгвістичних статтях є високий рівень стандартизації їх вербальної реалізації, тобто наявність у текстах клішованих фраз – стереотипних синтаксичних конструкцій зі сталим лексичним наповненням [8] (див., наприклад, вищенаведені ілюстративні фрагменти (3-4)). Використання таких кліше сприяє чіткості передавання комунікативного завдання секцій "Результати" у межах жанру наукової статті, додає певного структурування вербальному аспектові тексту, яке допомагає реципієнтам у його адекватному сприйнятті. Функціонування таких фраз зумовлено типовими комунікативною ситуацією та колективною селекцією й стандартизацією на її основі мовних засобів, що разом створює стабільний, спільний для авторів та читачів лінгвокомунікативний контекст. Цей контекст забезпечує ефективне представлення нового знання як головного завдання наукової статті.

Загалом секції "Результати" (як формально відокремлені, так і інтегровані в інші текстові підрозділи) у текстах обох дисциплін мають більше подібностей, ніж відмінностей. Це передусім стосується їхньої риторичної побудови, вибору стратегій аргументації, які обов'язково включають просування отриманого нового знання, певну рекламу свого наукового продукту. На вербальному рівні схожість їх текстової імплементації проявляє себе передусім у вживанні сталих, клішованих виразів.

Не можна, однак, очікувати, що такі ж подібності будуть спостерігатися і в інших структурних частинах статей з різних галузей наукового знання, і тому порівняння функціонально-сислової організації та мовної специфіки наукових жанрів у різних дисциплінах залишається актуальним завданням дослідників наукового дискурсу. Зокрема, цікаво було б зіставити риторичні та мовні особливості презентації методів досліджень, які можуть суттєво відрізнятися у різних науках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу. – К.: Політехніка, 2002. – 288 с.
2. Кім Л. М. Лінгвістична інтерпретація структури та семантики тексту наукової статті (на матеріалі французьких медичних журналів): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Київ. держ. ун-т. – К., 1993. – 22 с.
3. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации. – Одесса: Редакционно-издательский отдел областного управления по печати, 1991. – 124 с.
4. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / Відп. ред. М. М. Пешак. – К.: Інститут української мови, 1993. – 194 с.

5. Троянская Е. С. Лингвостилистическое исследование немецкой научной литературы. – М: Наука, 1982. – 312 с.
6. Swales J. M. Research Genres: Exploration and Applications. – Cambridge, Cambridge University Press, 2004. – 316 p.
7. Weissberg R., Buker S. Writing up Research: Experimental Research Report Writing for Students of English. – Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1990.
8. Разинкина Н. М. Функциональная стилистика английского языка. – М.: Высшая школа, 1989. – 183 с.

Матеріал надійшов до редакції 20.04.2006 р.

Яхонтова Т. В. Риторические и языковые особенности описания результатов исследования в современных англоязычных научных статьях.

Статья посвящена рассмотрению и сравнению риторических стратегий аргументации и некоторых вербальных средств их текстового воплощения в описаниях результатов исследований в современных англоязычных научных статьях по прикладной математике и прикладной лингвистике.

Yakhontova T. V. Rhetorical and linguistic features of the Results sections of English research papers.

The article focuses on comparison of rhetorical strategies of argumentation and some linguistic means of their textual implementation in the Results sections of English research papers in the fields of applied mathematics and applied linguistics.